

Міністерство освіти України

Київський університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

СЛИВКА Степан Степанович

**Професійна етика працівника міліції:
теоретико-правовий аналіз**

Спеціальність 12.00.01 — Теорія й історія держави
та права;
історія політичних
і правових учень

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ — 1994

AB 29,938

Дисертація є рукописом

Дисертація виконана на кафедрі теорії
й історії держави та права Львівського
університету ім. Івана Франка

Науковий керівник — доктор юридичних наук,
професор **В. Г. Сокур**енко

Офіційні опоненти — доктор юридичних наук,
професор **М. І. Козюбра**,
кандидат юридичних наук,
доцент **Н. А. Бура**

Провідна установа — Українська академія внутрішніх
справ.

Захист дисертації відбудеться 3 серпня..... 1994 р.

о годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 068.18.17 при Київському університеті ім. Тараса Шевченка
за адресою: Київ-17. вул. Володимирська, 60, головний
корпус, ауд.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці
Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий 29 квітня..... 1994 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук

ЛННБ ім. В. Стеф.
АН України

М. С. Кузнецова

Актуальність теми дослідження. Будівництво правової держави України ґрунтується на духовному відродженні української нації. Провідну роль у цьому процесі відіграють національна мораль, що історично склалася, та право — нормативні установки, які є важливими регуляторами суспільної поведінки. Ці два чинники перебувають у нерозривному взаємозв'язку. В системі суспільних відносин вони як регулятивний фактор цілеспрямовано впливають на розвиток та удосконалення цих відносин, на формування моральної і правової свідомості особи.

Становлення правової Української держави наштовхуватиметься на значні перешкоди, якщо не буде глибоко втілюватися в суспільне життя один із головних принципів формування правової держави — зростання рівня професійної культури працівників органів внутрішніх справ України, важливою складовою частиною якої є моральна культура. Міліція — служба державна, вона виконує певні державні функції і виступає як з'єднувальна ланка між державою і громадянами, завдяки чому певним чином формуються правові і моральні почуття громадян, що є необхідною умовою забезпечення цивілізованого правового порядку в державі.

Можна стверджувати, що соціальне призначення моралі з огляду на життєдіяльність працівників міліції полягає в обов'язку постійно відтворювати відносини моральної залежності між функціонуючим особовим складом та населенням. Ця залежність виступає як необхідна умова свободи вибору працівником органів внутрішніх справ власних дій, його службової поведінки, що є безпосередньою підставою юридичної і моральної відповідальності перед суспільством і державою. Мораль повинна стати провідним чинником належного функціонування органів внутрішніх справ України, фактором демократизації діяльності міліції та удосконалення її структур.

Критерієм професійної моралі міліціонера є передусім його службова поведінка, яка реалізується в межах правових і моральних вимог. Мета міліцейської моралі полягає в утвердженні сучасного цивілізованого правопорядку в державі.

Теоретичною основою професійної моралі, як відомо, є професійна етика. Професійна етика працівника міліції побудована на концепції формування почуття обов'язку щодо захисту прав і свобод громадян, їхньої власності і недоторканності, поваги до права.

На сьогодні питання професійної етики працівника міліції недостатньо висвітлені і потребують комплексного наукового осмислення. Це і визначає актуальність цього дослідження.

Учені — юристи, філософи С. І. Бражник, Ю. М. Скомпський, М. М. Ібрагімов, В. В. Куліченко, Б. Г. Седін, Г. С. Улько, К. О. Булденко, А. В. Снічов, В. П. Малахов та інші зробили значний внесок у вивчення і теоретичне обґрунтування питань, які стосуються професійної етики працівника міліції. Проте ця проблема, зважаючи на процеси українського державотворення, відродження загальнолюдських і національних цінностей, утвердження нових моральних, правових та інших соціальних норм, висвітлена, на наш погляд, неповно. Тому є підстави для глибшого теоретико-правового дослідження професійної етики працівника української міліції в сучасних умовах.

У дисертації використані важливі загальнотеоретичні правові та філософські положення сформульовані Л. І. Алексєєвим, С. С. Алексєєвим, С. Ф. Анисимовим, Л. М. Архангельським, В. А. Блюмкіним, А. Д. Бойковим, Н. А. Бурою, Д. Ж. Валєєвим, В. Вичєвим, Д. А. Волкогоновим, Ю. М. Грошевим, Є. Б. Гудиліною, Г. М. Гумницьким, А. А. Гусєєвим, І. Л. Дєхтярьовим, Я. Енгєстом, В. П. Зєніним, М. І. Козюброю, Л. М. Колодкіним, В. М. Кудрявцевим, В. Момовим, В. В. Оксамитним, Є. М. Пєньковим, А. М. Рошею, В. П. Сальниковим, М. Я. Соколовим, П. Стайновим, О. М. Столяренком, О. Д. Тихомировим, Ю. А. Тихомировим, Е. Фаркашем, Є. Г. Федорєнком, Б. Ф. Чмілем, Ф. М. Шєрбаком, а також В. А. Бурмистровим, Д. О. Гавриленком, А. М. Колодієм, А. А. Молчановим, В. І. Темченком, В. С. Шилінговим та ін.

Мета дослідження полягає в розкритті сутності, ролі, значення професійної моралі працівника міліції, виробленні сучасних вимог української національної міліцейської етики.

Виходячи з цього, дисертант ставить перед собою такі завдання:

· науково обґрунтувати проблеми міліцейської етики, що існують в сучасних умовах державотворення в Україні;

дослідити структуру професійної етики працівника органів внутрішніх справ;

розкрити зміст міліцейської моралі в сучасних умовах як одного із виявів загальнолюдських цінностей;

вказати основні напрями формування професійної моралі та попередження професійної деформації.

Методологічна та теоретична основа дослідження. При написанні дисертації автор використав поліметодичний підхід до аналізу явищ і обставин предмета дослідження: основні принципи сучасного філософського розуміння державного управління та державної служби, соціологічного аналізу цих форм, розроблені сучасною наукою принципи деонтології, а також української національної культурології, педагогіки та психології. Важливу роль зіграли положення загальної теорії права, етики та теорії роботи з кадрами органів внутрішніх справ. У процесі дисертаційного дослідження використувалися загальноцивілізаційний, соціологічний, діалектичний підходи, а також системно-структурний, формально-логічний, конкретно-соціологічний, історико-порівняльний, загальнонауковий методи.

Інформаційна ситуація висвітлена на підставі монографій, наукових статей вітчизняних і зарубіжних учених, які приділяли увагу моралі, етиці, культурології, теорії права, а також за матеріалами практичної діяльності органів внутрішніх справ, здебільшого УВС Львівської та Івано-Франківської областей, МВС України.

Нормативно-правову основу дисертації становлять Конституція України, закони, прийняті Верховною Радою України, підзаконні нормативні акти та відомчі нормативні документи МВС України.

Практична основа дисертаційної роботи — це результати вивчення досвіду формування професійної моралі і матеріали проведеного дисертантом анкетування серед різних соціальних верств населення. Використаний особистий досвід роботи дисертанта в системі народної освіти, з кадрами органів внутрішніх справ (у тому числі низових органів і апаратів УВС Івано-Франківської і Львівської областей). Отримані результати стали основою наукових висновків і практичних рекомендацій.

Наукова новизна положень і висновків. Дисертація є першим узагальненням в умовах сучасного державотворення в Україні проблем професійної етики працівника міліції, що значною мірою підносить теоретичне і практичне значення проведеного дослідження порівняно з існуючими, автори яких в основному приділяли увагу характеристиці моральних яко-

стей особового складу органів внутрішніх справ. У процесі дослідження сформульовані нові теоретичні положення з проблем, що стосуються:

загальних питань міліцейської етики (здійснено класифікацію моральних якостей особи на позитивні і негативні, загальні і спеціальні, розглянуто внутрішній і зовнішній аспекти юридичної деонтології та їхні компоненти; розкрито співвідношення деонтології та етики; обґрунтовано новий вид професійної етики — теоретико-прикладний; вказано на доцільність створення професійних моральних кодексів, чіткіше розмежовано поняття професійної етики як теорії (науки та системи принципів і норм поведінки, професійної моралі); визначено суб'єкти та об'єкти міліцейської професійної моралі; показано, що основою професійної етики працівника міліції є певні принципи та соціальні норми; висвітлено взаємозв'язок професійної етики міліціонера з іншими суспільними науками, узагальнюючу роль професійної етики; досліджено основні джерела професійної етики працівника міліції, механізм здійснення (реалізації) закономірностей формування її принципів; сформульовано вимоги і структуру міліцейської етики, визначено її предмет; підкреслено значення професійної етики працівника міліції та роль її наукових положень у будівництві правової держави України;

удосконалення моральної, морально-правової регламентації професійної етики;

нового підходу до розв'язання дискусійних питань, які стосуються теорії проблеми, а також практики формування міліцейської етики в умовах становлення правової держави України;

принципів взаємодії норм моралі і права в практичній діяльності працівників міліції, що є відповідним внеском у загальнолюдські цінності морально-правових відносин у суспільстві.

З урахуванням наукової значимості, новизни результатів дослідження, теоретичних висновків і практичних пропозицій на захист виносяться:

1. Визначення поняття моралі та його розмежування з іншими поняттями, принципами та категоріями, які знаходять своє відображення, зокрема, в естетичі, моральності, культурі поведінки, етикеті, що дає змогу чіткіше сформулювати предмет етики як науки.

2. Визначення моральних принципів та моральних категорій, які є основою професійної етики працівника міліції: морального ідеалу, моральної оцінки, моральної свободи, моральних поглядів, моральних якостей, моральної звички, морального вчинку, морального обов'язку, моральної свідомості, моральних потреб, морального конфлікту та ін.

3. Визначення загальної професійної етики як науки, встановлення критеріїв відмінності професійної етики працівника міліції від професійної моралі (як системи норм) та її зв'язку з правом.

4. Зміст професійної етики працівника міліції, її компоненти (окремі аспекти правової культури, моральної культури, духовної культури, інтелектуальної культури, політичної культури, педагогічної культури, психологічної культури, інформаційної культури, фізичної культури, професійної культури, службового етикету, міліцейського милосердя та етики ненасильства).

5. Зв'язок професійної етики з іншими суспільними науками як юридичними, так і не юридичними (філософією, загальною етикою, культурологією, педагогікою, психологією та ін.) та соціальними нормами, у тому числі релігійними.

6. Значення теорії професійної етики працівників міліції для вироблення (позитивної практики) формування моральності, соціальної культури працівників міліції, дисциплінарної практики, практики організації правового виховання особового складу, практики індивідуальної культурно-масової роботи з працівниками міліції.

7. Обґрунтування диференційованого підходу у доборі шляхів, засобів, форм і методів формування професійної етики працівників міліції, окремих категорій рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження визначається насамперед новизною і конструктивно-критичним аналізом поставлених проблем. Їх розробка сприятиме подальшому розвитку теорії права і загальної етики, а також підвищенню ефективності роботи з кадрами органів внутрішніх справ. У дисертації обґрунтовується концепція вимог професійної етики працівника міліції, здатних вплинути на процес правоохоронної діяльності, виконання завдань, поставлених перед сучасною українською національною міліцією.

Висновки та рекомендації можуть бути використані у викладенні навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Етика», «Професійна етика юриста», «Вступ до спеціальності» у спеціальних навчальних закладах системи МВС України. Практичне застосування мають рекомендації щодо роботи з кадрами органів внутрішніх справ, зміцнення морального і правового статусу працівника міліції, удосконалення структури органів і підрозділів внутрішніх справ з метою запровадження цивілізованого правопорядку в Україні. Висновки, що стосуються теми дисертаційного дослідження, наштовхнули автора на думку про доцільність створення у Львівській області газети «Міліцейський кур'єр».

Апробація результатів дослідження. Положення та висновки дисертації висвітлені у чотирьох брошурах, двох статтях у Віснику Львівського університету, шести тезах науково-практичних конференцій, газеті «Міліцейський кур'єр». Загальний обсяг публікацій — 22,6 друкованих аркушів.

Крім цього, розроблені дисертантом програми і курси навчальних дисциплін «Професійна етика юриста», «Вступ до спеціальності» використовувалися протягом трьох років у викладанні ним на стаціонарному, заочному та вечірньому відділеннях юридичного факультету Львівського університету. Ряд наукових проблем, поставлених дисертантом, обговорювалися на науково-практичних конференціях у Києві, Львові, Харкові, Дрогобичі та Волгограді. Основні положення, сформульовані в дисертаційному дослідженні, застосовувались і під час виконання громадських доручень: читання лекцій перед населенням, участі в роботі народного університету правових знань і Львівської малої академії наук старшокласників (відділення права).

Достовірність результатів дослідження забезпечується матеріалами, на основі яких воно виконане, та методикою дослідження, зумовленою специфічністю предмета, що висвітлюється в дисертації.

Структурно дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографічного списку та додатків. Бібліографічний список включає 185 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дослідження, розкривається його методологічна, теоретична й емпірична основа, наукове і практичне значення, визначається мета та зав-

дання дослідження, формулюються основні положення, які вносяться на захист.

Розділ I. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ

З'ясовуються різноманітні аспекти етики як науки, уточнюється її практичне значення як нормативного фактора, який регулює суспільні відносини. На основі загальноцивілізаційних принципів етики, з урахуванням особливостей української національної етики, що склалася історично, досліджується виникнення та розвиток професійної етики працівника сучасної української міліції, розкриваються її особливості та практичний зміст.

У першому параграфі «Методологічні засади професійної етики» аналізуються поняття і категорії загальної етики. Вказується етимологія понять «етика» і «мораль». Стверджується, що визначення змісту моральних принципів, норм та вимог залежить від трьох основних чинників: історичних умов життєдіяльності та світогляду людей; життєвих потреб людини, її інтересів; становища людини в суспільстві. Зокрема, наголошується, що загальнолюдська мораль є основою світогляду людини, який значною мірою впливає на її поведінку. Зазначається, що та чи інша норма поведінки стає надбанням, утверджується в житті не обов'язково на стадії свого виникнення, а значно пізніше після того, як вона пройде природну апробацію в життєдіяльності, можливо, кількох поколінь.

Значна увага приділена характеристиці моральних норм. Так, на думку дисертанта, моральна норма — це правило поведінки особи, яке має загальний характер, формується в суспільстві поступово в процесі його історичного розвитку, схвалюється або не схвалюється загальною громадською думкою, використовується з метою регулювання суспільних відносин (у тому числі службових), спонукає до альтернативної поведінки. Розглядаючи структуру моральної норми, дисертант звертає увагу на її об'єктивну зумовленість потребою суспільного регулювання, на її внутрішню структуру та поділ на складові частини, а також зв'язки між ними. Обов'язковими елементами моральної, як і будь-якої регулятивної норми, є гіпотеза, диспозиція, санкція, а факультативними елементами виступають заохочення й оцінка.

Здійснено класифікацію моральних норм за характером диспозиції, сферою територіальної дії, дією на коло суб'єктів.

Досліджуючи зміст основних моральних категорій, дисертант визначає елементи моральної свідомості за змістом моральних поглядів (інформаційний, або когнітивний — знання моральних норм; оціночний, або аксіологічний — оцінка моралі; регулятивний — психологічна установка щодо поведінки, врегульованої моральними нормами); за формою, способом відбиття моральної дійсності (поняття про моральні явища, моральні погляди, моральні уявлення, моральні почуття); за територіальною поширеністю (загальна моральна свідомість: локальна (місцева, релігійна) моральна свідомість); за рівнем відбиття моральної дійсності (моральна психологія, моральна ідеологія); за суб'єктами (носіями) моральної свідомості (індивідуальна, колективна-загальнонародна, національна, групова). До існуючих характеристик моральних якостей дисертант додає позитивні (загальні і спеціальні, в тому числі професійні) та негативні. Така класифікація підтверджується результатами проведеного автором соціологічного дослідження різних верств населення. Стверджується, що крім визначених В. Момовим таких структурних елементів науки про етику, як метаєтика, теоретична етика, прикладна етика, дескриптивна етика, існує теоретико-прикладний її елемент, який дає змогу обґрунтувати будь-який вид професійної етики.

Другий параграф «Поняття і складові елементи міліцейської етики» висвітлює міліцейську етику у двох аспектах: як науку і як систему норм. В першому випадку професійна етика — це система теоретичних знань про певний порядок службових та позаслужбових стосунків, які регламентуються соціальними нормами, загальнолюдськими цінностями, існуючим законодавством. У другому випадку — це норми, що відповідають Законом про міліцію, Присязі, статутам та наказам, а також нормативним актам, що регулюють відносини з іншими працівниками правоохоронних органів та громадянами.

Дисертант вперше наголошує на тому, що професійна етика формується на підставі окремих дотичних до неї елементів деяких аспектів інших видів культур (правової, моральної, духовної, інтелектуальної, політичної, педагогічної, психологічної, інформаційної, фізичної, професійної), а також службового етикету, міліцейського милосердя, етики ненавистьства.

Висвітлюючи зміст третього параграфу «Предмет, функції та значення теорії професійної етики працівника міліції», автор доводить, що предметом теорії професійної етики працівника міліції є закономірність формування та функціонування моральних, правових принципів і норм у відносинах, що виникають як у процесі виконання службових обов'язків так і почасти поза службою працівників міліції, а також механізм впровадження цих закономірностей у практику. Тобто йдеться про моральні і правові почуття службової особи, що виникають у процесі її практичної діяльності, або сприйняття дій інших суб'єктів, які мають нормативно-регулятивне значення для даної особи. Створюються своєрідні норми, що скеровують її поведінку.

Крім цього, вказуються методи пізнання міліцейської моралі, зв'язок теорії міліцейської етики з іншими науками. Зокрема, відзначено її пряму залежність від національної етики, що склалися історично.

Доводиться, що теорія міліцейської етики виконує констатаційно-пояснюючу і прогножуючу (вона включає в себе також важливі моменти формування моральної свідомості) функції. Підкреслюється, що завдання теорії професійної етики полягає у дослідженні, узагальненні й виробленні позитивної практики належної ефективної реалізації вимог професійної моралі; ефективного формування моральності; організації правового виховання особового складу; формування рівня соціальної культури працівника міліції; індивідуальної культури працівника міліції; індивідуальної роботи з особовим складом, а також порушень норм професійної моралі; виробленні дисциплінарної, в тому числі дисциплінарно-процесуальної практики; стану культурно-масової роботи та духовного рівня працівників міліції та деяких ін.

У четвертому параграфі «Принципи і норми професійної моралі особового складу органів внутрішніх справ» зазначається, що основною метою професійної моралі є регулювання службових відносин, що її завдання — допомогти особі здійснити правильний вибір при виконанні службових обов'язків, найбільш оптимально реалізувати прийняте рішення у практичній діяльності. Тобто професійна мораль — це система моральних і правових норм, які регулюють дії та професійну поведінку міліціонера. Дається визначення предмета, суб'єкта та об'єкта професійної моралі в системі ОВС, формулюються основні принципи професійної етики працівника міліції.

Дисертант вважає, що механізм реалізації вимог міліцейської етики залежить від суб'єкта професійної моралі, моральної та правової свідомості, загальної і правової культури, моральних якостей та рівня професіоналізму працівника міліції, засобів та методів впливу на формування професійної етики міліціонера.

В дисертації доведено, що основними функціями професійної моралі є формування почуття моральної та юридичної відповідальності, дотримання сформованого позитивного стереотипу поведінки, вироблення моральної обґрунтованості взаємовідносин, формування готовності бездоганно виконувати свій професійний обов'язок, вироблення культури професійних дій, погодження суспільних і особистих інтересів працівника міліції, попередження професійної деформації, застереження виявів бюрократизму тощо.

Аналізуються сфера поширення і межі впливу професійної моралі, на основі яких визначається основна її мета — сприяти особовому складу міліції у кваліфікованому виконанні службових обов'язків, забезпеченні безпеки громадян, їхніх прав, свобод, власності і правопорядку, запобіганню та розкриттю злочинів, проведенню профілактичної роботи серед осіб, схильних до правопорушень тощо.

Розділ II. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОРАЛІ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

Аналізуються шляхи усунення причин, які породжують негативні моральні якості, а також, методи формування професійної моралі працівників органів справ України. Зроблений висновок про неоднозначне розуміння терміну «виховання». У цьому зв'язку вперше ставиться питання про розмежування понять «виховання» і «формування». Оскільки відсутня конкретна методологія формування знань працівника міліції, то пропонується взяти за основу методології у цій галузі загальну теорію прав і свобод особи з урахуванням відповідно характеру, сутності, змісту та значення українського законодавства про міліцію.

Перший параграф «Службова дисципліна та професійна правомірна поведінка як основні фактори міліцейської моралі» присвячений розкриттю змісту державної та службової (професійної) дисципліни. Зокрема, вказується, що службова дисципліна працівників міліції — це чітко визначений існую-

чим законодавством, статутами, наказами і Присягою порядок поведінки особового складу. Вона передбачає неухильне дотримання норм права і моралі у службовий та позаслужбовий час.

Робиться висновок, що для професійної дисципліни характерна вимога самодисципліни. Розглядаються такі моральні категорії, як сумління, самовідданість, ініціатива. Оскільки службова дисципліна входить у поняття професійної етики, яка зобов'язує знати закони, дотримувати, використовувати, застосовувати їх, і не тільки закони, а й пов'язані з ними моральні норми, то фактори професійної дисципліни і самодисципліни працівника міліції є важливою умовою формування сучасного цивілізованого правопорядку в Україні.

Зазначається, що поняття «професійна дисципліна» ширше, ніж поняття «правомірна поведінка». Якість правомірної поведінки визначається необхідними та достатніми умовами. Вони зумовлюються внутрішніми та зовнішніми чинниками. До внутрішніх належить загальнолюдські цінності, загальноприйняті правила поведінки, рівень загальної та професійної культури, ступінь засвоєння моральних та правових категорій. Зовнішні аспекти виявляються у множині вчинків працівника, його реальних діях під час виконання службових обов'язків.

Пропонуються такі критерії визначення правомірної професійної поведінки міліціонера: рівень правосвідомості, дотримання законності у службовій діяльності, уміння оцінювати власні дії.

Зосереджується увага на понятті «професійної бездіяльності». На відміну від активного реагування на протиправне діяння (основний вид правомірної поведінки) професійна бездіяльність (позиція невтручання) засвідчує низьку правосвідомість працівника, яка виявляється в його переконаннях, поглядах, настроях.

Основною думкою другого параграфу «Роль правового виховання у підвищенні рівня професійної моралі особового складу міліції» є та, що нині правове виховання працівників міліції — одне із найважливіших завдань. Проте, на відміну від формування моральних якостей, тут слід застосовувати методи активного вольового впливу на особу.

Правове виховання в органах та підрозділах внутрішніх справ будується з урахуванням їхньої структури у двох основ-

них напрямках: підвищення правової культури особового складу; участь працівників міліції у формуванні правосвідомості населення. Автор розглядає основні засоби, форми та методи правовиховної роботи. Зокрема пропонується активніше використовувати таку форму правового виховання, як єдині дні юридичного навчання особового складу. Детально аналізуючи в різних службах конкретні кримінальні справи, адміністративні матеріали і зіставляючи їхнє провадження з існуючими процесуальними вимогами, працівники неминуче підвищуватимуть професійний рівень. Дисертант вважає також, що кожен працівник рядового і молодшого начальницького складу повинен мати, як мінімум, середню, а офіцер — обов'язково вищу юридичну освіту.

У третьому параграфі «Особливості індивідуальної роботи з кадрами органів внутрішніх справ та її вплив на рівень професійної моралі» розкриваються причини наявності професійно непридатних працівників міліції. Вважається, що для розв'язання цієї проблеми потрібно або різко замінити професійно непридатних працівників новими, або активізувати роботу з кадрами органів внутрішніх справ. Перший варіант не може бути застосований ні з економічних, ні з моральних міркувань. Тому назріла настійна потреба змінити підхід до кадрової роботи міліції, відійти від стереотипності у доборі методів формування професійної моралі.

Під індивідуальною роботою дисертант розуміє комплекс заходів, які здійснюються з урахуванням особистості працівника органів внутрішніх справ і спрямовані на формування у нього знань, умінь, навичок, високих моральних і ділових якостей, необхідних для виконання службових обов'язків.

Грунтуючись на власному досвіді, автор вважає, що об'єктами індивідуальної роботи є такі категорії працівників органів внутрішніх справ: новачки в колективі, ті, хто формально ставиться до професійних обов'язків, схильний до аморальних вчинків, порушення дисципліни, хто притягався до дисциплінарної відповідальності, хто легко піддається негативному впливові, створює власною поведінкою конфліктні ситуації, не реагує на зауваження та критику. Пильної уваги потребують також працівники, у яких замкнений характер, які є об'єктом глузування, скаржаться на стан здоров'я, виявляють нестриманість на службі, схильні до зловживання спиртним, негативно висловлюються про службу в органах внутрішніх

справ. Слід також посилити індивідуальну роботу з тими працівниками, котрі перебувають у тісному контакті з населенням (ВВіР, ДАІ, ДСБЕЗ).

Дисертант зазначає, що одним із ефективних видів індивідуальної роботи з особовим складом органів міліції є наставництво. Його мета — допомогти молодим працівникам підвищити освітній рівень, оволодіти професійною майстерністю, швидко адаптуватися в колективі, сформувавши активну життєву позицію.

В дисертації обґрунтовуються вимоги до особистості керівника, наставника і їхніх планів індивідуальної роботи з особовим складом. Причому йдеться про план не як бюрократичний витвір, а як бачення перспективи.

Дисертант рекомендує здійснювати індивідуальну роботу поетапно, після обов'язкового всебічного вивчення особистості приступати до формування потрібних морально-професійних якостей. Вибираючи форми і методи індивідуальної роботи з особовим складом, слід враховувати два істотні чинники: історію української нації, її культурні надбання, традиції; існуючі проблеми (недостатня чисельність особового складу, слабка матеріально-технічна база, неповна реалізація вимог Закону України «Про міліцію» щодо соціального захисту, службова перевантаженість та ін.).

Автор стверджує, що значну допомогу у розв'язанні цих проблем, а також у поліпшенні та вдосконаленні індивідуальної роботи могла б надати морально-психологічна служба. Основою, на якій мають ґрунтуватися її загальні засади, є професійна етика і психологія. Підкреслюється, що метою морально-психологічної служби є допомога керівникам органів внутрішніх справ у визначенні професійної придатності працівників, аналізі скоєних ними вчинків, накресленні перспективи просування по службі, організації психологічного розвантаження особового складу, допомога у проведенні дозвілля. Ця служба повинна здійснювати морально-психологічне забезпечення: формування та функціонування українських національних органів внутрішніх справ, оперативної службової діяльності працівників, основних вимог професійної етики, службової дисципліни та професійної правомірної поведінки особового складу, здорового мікроклімату в колективі.

Положення про морально-психологічну службу в міських та районних відділах внутрішніх справ (додається) визначає

основні засади її діяльності і мало б сприяти розвиткові моральних основ міліцейської психології. Пропонується така структура цього положення: загальні засади, основні завдання морально-психологічної служби (забезпечення оперативно-службової діяльності, формування колективу, подальша соціологізація особистості працівника міліції), права та обов'язки працівника морально-психологічної служби.

Завершується другий розділ четвертим параграфом «Зовнішня культура працівника міліції і моральний зміст його професійної діяльності». Зокрема, вказується, що на сучасному етапі формування правової держави українська національна міліція перетворюється в інститут соціального обслуговування. У цьому зв'язку особливої ваги набуває зовнішня культура особового складу, а її норми стають основою правоохоронної діяльності.

На думку дисертанта, зовнішня культура це не окремий, самостійний вид загальної (соціальної) культури, а категорія, яка в основному визначається певними видами культур (інтелектуальною, моральною, естетичною, психологічною, особистою тощо). Вона безпосередньо не залежить від професійних знань, умінь та навичок працівника міліції. Хоча характер професійної діяльності накладає свій відбиток на зовнішню культуру особи. Автор ставить завдання створити механізм регулювання поведінки працівника міліції у різних сферах його діяльності, беручи за основу такі характеристики, як порядність, людяність, працелюбність, тактовність, стриманість, скромність та ін. Процес створення національних органів внутрішніх справ вимагає посиленої уваги до утвердження в свідомості особового складу цих рис. Це сприятиме піднесенню рівня морального змісту професійної діяльності, виробленню поваги до національного права та обов'язку повсякчасно виступати на його захист і відповідним чином формуватиме зовнішню культуру правоохоронців.

Зовнішня культура працівників міліції виступає як компонент міліцейської етики, є підґрунтям культури професійних дій, слугує основою професійно-етичного кодексу.

Зовнішня культура сприяє визначенню напрямів, за якими потрібно формувати важливі аспекти правової, моральної, професійної, інформаційної, фізичної та інших видів культур. Цей процес, звичайно, відбувається сам собою, але свідомість працівника міліції при цьому повинна орієнтуватися на вияв зовнішньої культури.

Сьогодні працівник української національної міліції своєю поведінкою, професійними діями повинен доводити, що він є співробітником саме національних органів внутрішніх справ. При цьому важливого значення набуває його ставлення до нових міліцейських відзнак, форменого одягу тощо.

На жаль, нині в органах внутрішніх справ відсутні нормативні документи, які б регулювали зовнішню культуру працівників. Навіть з прийняттям нових статутів окремі її елементи ґрунтуватимуться на існуючих правилах. На думку автора, назріла потреба у розробці професійно-етичного кодексу працівника міліції або кодексу міліцейської етики, невиконання якого мало б наслідком дисциплінарну відповідальність.

Дисертант вважає, що основи професійно-етичного кодексу міліцейської діяльності повинні охоплювати три сфери: професійну діяльність, спілкування, особисте життя.

У дисертації аналізуються такі форми культурно-масової роботи: ритуальні процесії, обряди, церемонії. Так, міліцейські ритуали умовно реалізуються у трьох сферах службових відносин: службово-емоційній, громадсько-політичній, побутовій.

У **Висновках** дисертації підбиті підсумки дослідження, викладені міркування щодо подальшої розробки проблематики в період формування правової Української держави.

У **Додатках** вміщені: розроблений дисертантом текст Присяги працівника української національної міліції, Положення про морально-психологічну службу в міських та районних відділах внутрішніх справ, матеріали анкетування.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Основні аспекти прояву соціальної культури працівників міліції. — Львів, 1992. — 8,5 друк. арк.
2. Дисципліна та професійна правомірна поведінка працівників органів внутрішніх справ. — Львів, 1991. — 4 друк. арк.
3. Правове виховання працівників органів внутрішніх справ в сучасних умовах. — Львів, 1991. — 4 друк. арк.
4. Культурно-масова робота та підвищення духовного рівня працівників міліції. — Львів, 1991. — 4 друк. арк.

5. Права культура співробітника органів внутрішніх справ //Вісник Львівського університету. Сер. юрид. — Львів, 1991. Вип. 29. — 0,1 друк. арк.

6. Мораль і право в умовах формування правової держави //Вісник Львівського університету. Сер. юрид. — Львів, 1993. Вип. 30. — 0,1 друк. арк.

7. Моральне регулювання службових відносин у системі МВС //На шляху до правової держави: Львівська регіональна науково-практична конференція — Львів, 1991. — 0,1 друк. арк.

8. Роль нравственных норм в правовом регулировании общественных отношений //Проблемы совершенствования законодательства Украины и практики его применения: Межрегиональная научная конференция молодых ученых и соискателей. — Харьков, 1991. — 0,1 друк. арк.

9. Служебная дисциплина и профессиональная этика как средства укрепления законности в деятельности органов внутренних дел //Проблемы обеспечения законности в механизме правоприменения: Межреспубликанская научно-практическая конференция. — Волгоград, 1991. — 0,1 друк. арк.

10. Загальнотеоретичні поняття професійної етики працівника міліції //На шляху до правової держави: Львівська регіональна науково-практична конференція. — Львів, 1992. — 0,1 друк. арк.

11. Загальнолюдське у моралі та його гуманістичний зміст //Гуманізм. Людина. Культура: Тези доповідей філософських читань. — Дрогобич. — 1992. — 0,1 друк. арк.

12. Проблеми творчості та професійна культура працівника міліції //Творчість. Культура. Гуманізм: Тези доповідей III Міжнародної наукової конференції філософів. — К., 1993. — 0,1 друк. арк.

Поряд з цим у газеті «Міліцейський кур'єр» опубліковані такі статті: «Закон і культура — нероздільні» (05.04. 1990 р. — 0,2 друк. арк.), «Деформація моралі» (№ 2, грудень 1990 р. — 0,2 друк. арк.), «Дозволити — заборонити!... Заборонити чи дозволити? ...» (№ 3, січень 1991 р. — 0,3 друк. арк.), «Про листування» (№ 4, лютий 1991 р. — 0,1 друк. арк.), «Про етику нашої професії» (№ 5, лютий 1991 р. — 0,3 друк. арк.), «Путь к совершенству. Размышление о нравственности» (№ 10, березень 1991 р. — 0,2 друк. арк.).

[Handwritten signature]

Формат 60 x 84¹/₁₆.

Папір друк. Друк вис.

Умовн. друк. арк. 1,0.

Тираж 100 прим.

1. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

2. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

3. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

4. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

5. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

6. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

7. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

8. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

9. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

10. Письмо от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91
от 15.01.1991 г. № 10/01-100/91

10/01-100/91

462693

AB 29.938